

PREDAREA ISTORIEI ÎN ȘCOLILE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN ANII 1944-1945

Marius TĂRÎȚĂ*

TEACHING HISTORY IN THE SCHOOLS OF THE MOLDAVIAN SSR (1944-1945) (Abstract)

After the come back of the Soviet administration, the new school-year began in October-November 1944. There existed several problems as the lack of the books for the Moldavian schools, the unsatisfactory attendance of the pupils, a bad management of the People's Commisariate of Education and others. The newspaper "Moldova Socialistă" played an important role in advising the teachers how to educate the pupils and how to expose the historical events, paying attention to the ideology.

Keywords: education; history; ideology; Moldavian SSR; Soviet Union.

După încheierea Convenției de armistițiu sovieto-române din 12 septembrie 1944, puterea sovietică și-a reinițiat politicile sale pe întreg teritoriul fostei Basarabii. În lunile septembrie-octombrie 1944, o parte din membrii CC, ai guvernului, ai Sovietului Suprem, dar și ai altor instituții s-au mutat de la Soroca la Chișinău. După operațiunile armate din martie 1944, când au preluat nordul și o parte din centrul Basarabiei, sovieticii au stabilit o capitală provizorie la Soroca, unde s-au întors treptat („s-au repatriat”) activiștii și funcționarii care au fost evacuați în iulie 1941.

Începutul celui de-al doilea an școlar sovietic (1940-1941 fusese primul) pentru copiii și adolescenții basarabeni, a fost unul întârziat și cu numeroase probleme. Modul în care acestea au fost gestionate și politicile inițiate sau reluate la acel moment de așa-numitul Comisariat Norodnic pentru Învățământ, nu au constituit subiectul unui studiu separat.

Până acum, printre cei interesați de acest subiect s-au numărat Valeriu Pasat, cu o cercetare despre învățământul din RSSM în anii 1944-1953¹, și Sergiu Musteață

* Doctor în istorie. Cercetător științific, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău.

¹ V. Pasat, *Politica conducerii RSS Moldovenești în domeniul învățământului în perioada 1944-1953. „Școala nouă” de sorginte sovietică*, în „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă”, nr. 1, 2013, pp. 39-48.

și Petru Negură, cu o contribuție referitoare la învățământul școlar și universitar din RSS Moldovenească în anii 1944-1991².

În prezentul text ne vom referi pe scurt la problemele din învățământul din RSSM în primii doi ani ai restaurării puterii sovietice în Basarabia, la programa școlară de istorie pentru clasele IV-X, la editarea manualelor și la reflectarea istoriei ca disciplină în presa republicană. În mare parte ceea ce se întâmpla în învățământ a fost determinat de politicile Comisariatului Norodnic pentru Învățământ, care se consulta cu Secția Școlilor a CC al PC(b)M, și care își coordona activitățile cu Editura de Stat a Moldovei (în privința editării manualelor) și cu Institutul pentru desăvârșirea învățătorilor (în privința cursurilor de școlire și pregătire minimă a pedagogilor).

Studiul de față se bazează pe materiale din presă, apărute în anul 1945, în special în cotidianul „Moldova Socialistă”, dar și în bisăptămânalul „Țăranul Sovietic”, editat de la 1 mai 1945, și pe mai multe documente ale CC al PC(b) din Moldova și ale Comisariatului Norodnic pentru Învățământ din RSSM, păstrate astăzi în fondul 51 al Arhivei Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova. În citatele din textele apărute în limba română am păstrat scrierea intactă, astfel încât aceasta cuprinde anumite forme locale, basarabene sau transnistrene, arhaice sau rusisme.

Aspecte generale privind anul școlar 1944-1945

Într-un document al Comisariatului Norodnic pentru Învățământ, privind situația la începutul anului școlar 1944-1945, se clama faptul că „ocupanții germane-români au traumatizat sufletele multora din copiii noștri cu propaganda lor fascistă”³. Principalul antidot urmau să îl constituie programul școlar și învățătorii. Însă în privința acestora din urmă Comisariatul s-a confruntat cu probleme serioase, care țineau atât de numărul cadrelor, cât și de competența acestora de a preda materia în spirit sovietic. Dintr-un raport al Comisariatului, întocmit la încheierea primului semestru al anului de studii 1944-1945, rezultă că inițial, din totalul de 7.136 de învățători, sub 5% (349) aveau studii superioare. 1.887 aveau studii medii, iar 5.080 aveau studii medii incomplete. Către 1 ianuarie 1945 numărul învățătorilor a crescut până la 7.844, din care 6.565 predau la clasele primare, 1.012 la clasele V-VII și 267 la clasele a VIII-a. Din punct de vedere etnic, 5.678 erau moldoveni, 1.802 ruși și 364 ucraineni.⁴ Din numărul total, 6.243 au rămas pe teritoriul Basarabiei în anii 1941-1944 și doar 27 erau membri de partid.⁵ Pentru datele privind rețeaua de școli și repartizarea elevilor pe clase și componența lor etnică, vezi anexele nr. 1 și nr. 2 ale prezentului studiu.

² S. Musteață, P. Negură, *Îndoctrinare, sovietizare și rusificare prin învățământ în RSSM*, în Sergiu Mustăță, Igor Cașu (coord.), *Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*, Chișinău, Cartier, 2011, pp. 646-675.

³ Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare: AOSP), Fond 51 – Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Moldova, inventar 3, dosar 268, f. 1.

⁴ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 270, f. 1.

⁵ *Ibidem*, f. 4.

În decursul anului școlar 1944-1945 au existat și alte probleme pe care nici organele de partid, nici cele sovietice, nici Comisariatul Norodnic pentru Învățământ nu au fost capabile să le gestioneze. Prima nereușită care trebuie luată în considerare ține de asigurarea școlilor, în total circa 1.730, cu manuale. Dintr-un document al Comisariatului Norodnic pentru Învățământ rezultă că pentru anul școlar 1944-1945 au fost planificate spre editare, la tipografiile din Moscova, 28 de manuale, într-un tiraj general de 513.000 exemplare. În luna ianuarie 1945 fuseseră editate și aduse în republică 10 manuale într-un tiraj de 213.000 exemplare. Putem presupune că vina a fost a tipografiilor de la Moscova sau a intermediarilor care s-au ocupat de această problemă. În același document apărea și informația privind aprovizionarea cu manuale a școlilor moldovenești (mult mai slabă decât a celor rusești) – clasele I-IV erau asigurate cu manuale în proporție de 40%, iar clasele V-X nu aveau deloc manuale⁶ (conform anexei nr. 4, cazul particular al manualelor de istorie). Aceste cifre arată cât de inefficient din punct de vedere didactic, dar în cazul sovietic, și ideologic, a fost anul școlar 1944-1945 pentru copiii și adolescenții din școlile moldovenești.

O altă problemă a fost cea a frecvenței elevilor la lecții. De exemplu, în ianuarie 1945, la Chișinău, funcționau 32 de școli frecventate de 6.430 de copii. Referitor la această situație, unul din responsabili cu educația pe Chișinău, V. Lașcul, scria în „Moldova Socialistă”, la 13 ianuarie 1945, că „învățătorii noștri au întâlnit mari greutăți în lucrul lor”. 513 copii nu mergeau deloc la școală, iar 1.359 rămâneau în urmă cu însușirea materiei. Despre aceasta se discutasese anterior și la Consfătuirea învățătorilor din Chișinău, la 3 ianuarie 1945.⁷

Problema frecvenței s-a dovedit a fi mult mai gravă în mediul rural. Același cotidian „Moldova Socialistă”, informa la 6 februarie 1945 că în satul Clocușna (din fostul județ Hotin), copiii veneau la școală în proporție de 35-40%. În alt sat, Grinăuți, era criticat Sovietul sătesc pentru că ar fi stat „la o parte de lucrul școlii: astă toamnă au fost multe întâmplări, când sovietul sătesc le porunceă părinților să trimeată copiii la lucru de câmp, dar nu la școală”. Corespondentul Belov nota și atitudinea incorectă față de cadrele didactice: „Învățătorii din acest sat n-au lemne pentru iarnă, n-au gaz. Ei nu primesc cu săptămânile produse de hrană, care li se cuvin după lege”.

Conform unei anumite logici erau căutați vinovați, în cazul dat Sovietul sătesc se făcea responsabil de nereguli. Însă existau probleme care erau mai grave – reținerile în editarea manualelor, lipsa coordonării între structurile implicate în procesul școlar, diferențe ale Secției Școlilor a CC-ului și Comisariatului Norodnic pentru Învățământ ș.a.

Consecințele greșelilor au fost semnalate în documentul de control al șefului Secției Școlilor a CC al PC(b)M, S. Cojuhari, la 28 septembrie 1945. Conform

⁶ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 242, f. 10.

⁷ „Moldova Socialistă”, 13 ianuarie 1945, nr. 9. Conform datelor prezentate peste câteva luni, în 4 aprilie 1945, la adunarea activului de partid din Chișinău, cele 32 de școli erau deja frecventate de 6.692 elevi, 214 copii de vârstă școlară nu mergeau la școală, iar 1.211 nu erau promovabili. Vezi AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 272, f. 6.

datelor de care dispunea, în anul școlar 1944-1945, 30.808 de copii abandonaseră învățătura.⁸ Cifra se referea atât la mediul rural, cât și la cel urban, însă probabil problema a atins preponderent școlile satești. În același dosar erau incluse și date generale privind școlile din sate. Între acestea ar fi funcționat 954 școli primare, frecventate de 64.480 de elevi, 44 de școli de 7 ani, cu 3.156 elevi, și nouă școli medii, cu 954 de elevi. Din acestea nouă doar una cu 28 de elevi era moldovenească⁹ (conform anexei nr. 1). Acest fapt indică cel puțin o atitudine neglijentă față de românii basarabeni în învățământul școlar.

Șeful Secției Școlilor, S. Cojuhari, în cazul menționat mai sus, nu putea decât să semnaleze, deși anterior au existat verificări ale Comisariatului Norodnic pentru Învățământ și au fost constatate mai multe nereguli și în principal lipsa de disciplină și nerespectarea programului zilei de muncă. Administrarea ineficientă a fost indicată indirect, fără critici mai detaliate, și de deputatul M.M. Radul. La ședința Sovietului Suprem al RSSM, la sfârșitul lunii mai 1945, acesta a declarat că mai multe instituții nu au folosit toți banii care le-au fost repartizați, în cazul Comisariatului Norodnic pentru Învățământ suma fiind de 4,5 milioane ruble.¹⁰ O parte din bani ar fi putut fi folosită la achiziționarea manualelor (în limba rusă), dar și a hărților, creioanelor, caietelor, de care, de asemenea, după cum arată documentele din epocă, duceau lipsă școlile, sau pur și simplu pentru remunerarea învățătorilor, dacă e să ne referim la cazul de la Grinăuți, descris de corespondentul Belov.

În anul de învățământ 1944-1945, toate clasele au avut de susținut în iunie 1945 un examen la istorie. Desfășurarea examenelor a fost criticată pe prima pagină din „Moldova Socialistă”, la data de 26 iunie 1945, într-un editorial care de obicei era fără semnătură, reprezentând de fapt poziția partidului. Șefii responsabili de greșeli nu erau menționați, însă se nota – „multe greșeli, care se lămuresc înaintea de toate prin lipsa de răspundere a organelor Comisariatului Norodnic de Învățământ din Moldova” (sic !). Erau date mai multe exemple printre care cel de la Drochia, județul Soroca, unde „în biletele de examinare la istorie au fost scrise nimicuri ca de pildă «Marșul sărăcimii» ori «Țărănimea». Ce fel de răspunsuri puteau să deie școlarii la așa întrebări? Ceva asemănător găsim și la examenele școlii din Briceni. Învățătorii poartă cea mai temeinică răspundere¹¹ pentru deșteptarea și pregătirea cadrelor tinere de ziditori ai gospodăriei¹² și culturii socialiste”.¹³

În timpul verii s-a încercat „repararea” unor greșeli, însă nehotărât. Ca și în alte ocazii, critica în public a fost îndreptată spre funcționarii inferiori. În 31 iulie 1945, „Moldova Socialistă” scria că institutul pentru desăvârșirea învățătorilor din Chișinău „n-a ajutat aproape cu nimic pe tinerii învățători moldoveni”. Acest fapt ar fi fost recunoscut chiar de directorul respectivului institut, Galinski. De asemenea

⁸ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 242, f. 31.

⁹ *Ibidem*, f. 6.

¹⁰ „Moldova Socialistă”, 1 iunie 1945, nr. 108.

¹¹ Probabil „înaltă răspundere”.

¹² Se are în vedere economia.

¹³ „Moldova Socialistă”, 26 iunie 1945, nr. 125.

„la consfătuire au fost rădicate și întrebările despre numărul neîndestulător de manuale școlare, mai cu samă a celor moldovenești”.¹⁴ Acest fapt era cunoscut de CC încă de la începutul lunii ianuarie. De ce nu a intervenit, dacă era interesat de sovietizarea moldovenilor? Cu titlu de ipoteză reluăm ideea că de fapt structurile de partid nu erau interesate de educarea la acel moment și în perspectivă, atât a elevilor moldoveni, cât și a învățătorilor pentru aceștia. Rapoarte de control din toamna anului 1945, dar și din martie 1946, arată perpetuarea majorității problemelor semnalate.

Problema asigurării cu manuale de istorie

Un loc aparte în procesul predării îl ocupă manualele, care în condițiile anului de studii 1944-1945 trebuiau să fie utile atât învățătorilor, din care majoritatea predau pentru prima dată această materie, cât și elevilor. Manualele sovietice prevăzute pentru acel moment, reflectau programul de studiu aprobat de Comisariatul Norodnic pentru Învățământ. Istoria era concepută altfel, încât istoria națională dispărea aproape complet, cu excepția câtorva referiri, din program. Istoria se predă din semestrul al doilea al clasei a III-a până în clasa a X-a. Prima dată, copii din clasa a III-a intrau în contact cu istoria „patriei lor mari” – URSS. În clasele VIII-X se predă în paralel Istoria URSS și Istoria Universală (vezi anexa nr. 3).

Conform estimărilor Comisariatului Norodnic pentru Învățământ, o parte considerabilă din manuale, inclusiv din cele de istorie, urmau să apară până la 1 ianuarie 1945. Această reținere datorată condițiilor administrative și birocratice complicate (în septembrie-octombrie 1944 funcționarii sovietici se mutau de la Soroca la Chișinău), a determinat și începerea mai târzie, la 1 noiembrie 1944, a anului școlar, pe teritoriul a trei județe – Bender (Tighina), Chișinău și Cahul.¹⁵

Reținerile în editarea manualelor și impactul asupra procesului de învățământ au fost analizate în rapoartele Comisariatului Norodnic pentru Învățământ la încheierea primului semestru școlar. Astfel „din cauza lipsei manualelor moldovenești de geografie și istorie și slabei pregătiri a majorității învățătorilor la aceste discipline, în clasele a patra a multor școli istoria și geografia de facto nu au fost studiate. Cunoștințele multor învățători corespundeau celor două cursuri de câte o lună de pregătire a învățătorilor”.¹⁶ Pe de altă parte, aceiași învățători, cereau prin scrisori distribuirea măcar a câte unui exemplar de manual. Într-o scrisoare trimisă Secției Școlilor de către Direcția județeană de învățământ din Bender la 28 februarie 1945 se menționa că școlile din regiunea respectivă nu au primit nici un exemplar al manualului de istorie pentru clasele III-IV (autor Șestakov).¹⁷

În privința predării istoriei la clasa a V-a, în raportul menționat mai sus se semnală că acest proces decurgea „deosebit de dificil”, pe lângă lipsa manualelor, un

¹⁴ „Moldova Socialistă”, 31 iulie 1945, nr. 150.

¹⁵ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 268, f. 47.

¹⁶ *Ibidem*, f. 7. Interesantă e remarca legată de predarea limbii materne la clasa a IV-a. Din cauza lipsei manualelor de română (moldovenească), învățătorii au folosit ca „material pentru citire la limba maternă, „Moldova Socialistă” și „Tinerimea Moldovei”. *Ibidem*, f. 9.

¹⁷ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 274, f. 45v.

alt impediment era faptul că majoritatea învățătorilor de pe malul drept al Nistrului predau pentru prima dată această materie și „singuri nu cunosc bine materia”.¹⁸

În ce privește partea tehnică și reținerile în editarea manualelor, relevante sunt o serie de scrisori din corespondența Secției Școlilor a CC. La 7 martie 1945 redactorul principal al Editurii de Stat a Moldovei a semnalat faptul că avea nevoie de mai mulți specialiști, inclusiv în istorie, pentru redactarea manualelor.¹⁹ Peste opt zile Editura raporta că din cele 28 manuale ce urmau să apară până la 1 ianuarie 1945 au fost editate 19. Manualul de Istoria Evului Mediu, semnat de Kosminskii, fusese adus la Chișinău spre a fi editat la tipografia nr. 2. Întârzierea în editarea celorlalte manuale era justificată prin faptul că anterior tipografia ar fi primit o însărcinare guvernamentală și nu a îndeplinit alte comenzi. De asemenea era amintită o indicație CC conform căreia toate manualele trebuiau să apară până la 1 aprilie 1945²⁰, fapt care deja nu mai era realizabil. În aceeași scrisoare era adusă argumentația directorului tipografiei nr. 2 – nu existau suficienți lucrători, atelierul litografic nu funcționa, tipografia nu primea suficientă energie electrică ș.a. Se estima că în acele condiții nu puteau fi editate mai mult de 2-3 manuale pe lună.²¹

Biroul CC al PC(b) a încercat să intervină în problema editării manualelor abia la 17 martie 1945. La acea dată s-a constatat rămânerea în urmă la capitolul editării manualelor și literaturii metodice. În hotărârea finală se spunea că cele două instituții implicate, Comisariatul Norodnic pentru Învățământ și Editura de Stat a Moldovei, urmau „să fie obligate să forțeze pregătirea manuscriselor pentru editare”. De asemenea CC al PC(b)M era rugat să oblige Uniunea Editurilor de Stat din RSFSR să tipărească până la 1 septembrie 1945 toate manualele moldovenești care erau matrițate și care erau în formă manuscrisă.²² În fond, se arată astfel că deja în luna martie nu se mai spera că elevii vor vedea manualele de istorie până la examenul din iunie 1945. Coincidență sau consecință, dar peste un timp, la 31 martie 1945 „Moldova Socialistă” a publicat textul mai larg, asupra căruia ne vom opri în paragraful următor, semnat de Ulianov,²³ în care erau expuse mai multe recomandări în privința predării istoriei în școală.

Reținerile și amânările au continuat în lanț, astfel încât la începutul lui august 1945 redactorul Editurii de Stat din Moldova, Kendler, scria conducerii tipografiei nr. 1 din Moscova că manuscrisele manualelor traduse, semnate de Efimov, Șestakov și Pankratova urmau să fie trimise între 10 august și 15 septembrie 1945. Kendler își exprima speranța că acestea vor apărea până în a doua decadă a lunii noiembrie.²⁴ Nici acest lucru nu s-a întâmplat. CC-ul a încercat să revină în decembrie 1945.

¹⁸ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 268, f. 14. O altă consecință nefastă era – „faptul că elevii sunt nevoiți să conspecteze materia. Învățătorii nu au de ales și predau materia comprimat, schematic”. *Ibidem*, f. 15.

¹⁹ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 274, f. 30.

²⁰ *Ibidem*, f. 25.

²¹ *Ibidem*, f. 28.

²² *Ibidem*, f. 23.

²³ Ulianov era o persoană de încredere pentru CC al PC(b)M, care l-a numit la 1 mai 1945 în funcția de redactor-șef al ziarului „Țăranul Sovietic”.

²⁴ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 274, f. 88.

Inițial S. Afteniuc, comisarul pentru învățământ, a trimis o scrisoare primului secretar, Nichita Salogor, despre neîndeplinirea planului editării manualelor către începutul anului școlar. Era dat un șir de explicații – pe parcursul verii tipografiile s-au ocupat cu editarea a diverse broșuri. Însă manualele nu au fost produse nici în lunile octombrie-noiembrie. Din șirul celor 27 de manuale needitate făceau parte și cele de Istoria URSS pentru clasele IV, VIII, IX și X.²⁵ Afteniuc îl ruga pe Salogor să influențeze Editura de Stat a Moldovei și conducerea poligrafiei Consiliului de Miniștri a RSSM, ca până la 1 ianuarie 1946 să îndeplinească planul editării manualelor. Salogor a scris pe prima pagină – „T.-lui Cojuhari. Cu ajutorul t. Țaranov²⁶ să asigurați editarea manualelor”.²⁷ Majoritatea manualelor de istorie au apărut abia în lunile mai-septembrie 1946 (vezi anexa nr. 5), ceea ce înseamnă că și anul de studii 1945-1946 s-a desfășurat în aproximativ aceleași condiții ca cel precedent.

Odată ce problema manualelor devenise una cronică, Comisariatul Norodnic pentru Învățământ a încercat să organizeze de mai multe ori cursuri și seminare pentru cadrele implicate în procesul de învățământ sau în controlul acestuia.²⁸ Aceste măsuri însă s-au desfășurat mai mult în a doua jumătate a anului școlar 1944-1945. Astfel la 15-28 aprilie 1945 a avut loc un seminar pentru inspectorii școlari, cu un total de 100 de ore. Din acestea doar două ore au fost dedicate istoriei.²⁹ În discursul public și în contact cu învățătorii, structurile Comisariatului pentru Învățământ și cele partinice nu reușeau să abordeze problemele reale cu care se confruntau învățătorii și cum ar fi putut fi acestea depășite, și eșuau într-un discurs propagandistic, în care era identificat dușmanul cu care trebuia luptat, dar lipseau instrumentele. De exemplu, în luna august 1945 a avut loc un Congres al învățătorilor la Chișinău, la care s-a declarat că trebuia să se lichideze cât mai repede „consecințele educației burgheze a școlii românești”.³⁰

De asemenea, în luna august 1945, a fost organizată o conferință pentru învățătorii școlilor primare și medii la care aceștia au audiat și cinci lecții cu durata totală de 12 ore, despre predarea istoriei la clasele V-X – activitatea educativă la lecțiile de istorie, planificarea materiei, „normele estimative de evaluare a reușitei”, lucrările de control și materialul ilustrativ.³¹

Din mai multe documente din lunile noiembrie-decembrie 1945 rezultă apariția unui accent nou în discursul oficial – „de a lupta hotărât cu formalismul”.³² Acestei probleme urma să-i fie dedicată conferința științifico-pedagogică ce trebuia să se desfășoare în decembrie 1945, însă aceasta a fost amânată pentru luna ianuarie. Din titlurile rapoartelor, din care cel puțin două urmau să fie ținute de

²⁵ *Ibidem*, f. 167.

²⁶ La acel moment șeful Secției Propagandă și Agitație.

²⁷ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 274, f. 167.

²⁸ De obicei aceste măsuri erau organizate împreună cu Secția Școlilor a CC al PC(b)M și erau implementate cu suportul Institutului pentru desăvârșirea învățătorilor, de la Chișinău.

²⁹ AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 270, f. 23v.

³⁰ *Ibidem*, f. 43.

³¹ *Ibidem*, f. 51v.

³² *Ibidem*, f. 46.

specialiști invitați de la Kiev, rezultă că la acel moment o problemă prioritară o constituia „combaterea formalismului din cunoștințele elevilor”.³³

Dincolo de încercarea de a acoperi eșecuri ca needitarea manualelor și neasigurarea școlilor cu cele necesare (creioane, caiete, încălțăminte pentru copiii claselor I-IV), prin apelul la retorica ideologizată, în corespondența Comisariatului Norodnic pentru Învățământ există și propuneri pertinente, de care nu s-a ținut cont. De exemplu înainte de începerea anului școlar 1945-1946, locțiitorul comisarului norodnic pentru învățământ O. Andrus, a înaintat organelor centrale de partid propunerea ca pentru cadrele de învățători din RSSM să fie editat un ziar cu profil pedagogic. Acesta urma să aibă apariție bilunară în anul 1946 și săptămânală în anul 1947.³⁴

Presa de limbă română și reflectarea istoriei

Un rol important pentru cadrele didactice școlare trebuia să îl joace presa. Pe lângă comandamente ideologice și reflectarea campaniilor agricole, aceasta dedica, deși mai rar, atenție învățământului, dar și reflectării unor momente istorice considerate de interes. Pentru școlile moldovenești, un ghid în acest sens îl putea constitui „Moldova Socialistă”, deși, după 1 mai 1945, „Țăranul Sovietic” a dedicat mai multe texte evenimentelor istorice. Dar pentru anul școlar 1944-1945, de referință rămâne „Moldova Socialistă”.

După cum s-a afirmat la Adunarea activului de Partid din Chișinău la 4 aprilie 1945, comitetul orășenesc, comitetele raionale și organizațiile primare de partid erau însărcinate să se ocupe sistematic de problemele activității de educație din școli, cu „o atenție specială dezrădăcinării ideologiei dușmănoase nouă, semănată de cuceritorii germano-români”.³⁵ Această dezrădăcinare era și o sarcină a presei de limba română.

Dincolo de ideologizare, pentru românii basarabeni unica sursă de informare în limba română o constituia presa de partid. În același timp, ea putea satisface, cu toate limitele ei, și cerințele/așteptările de informații culturale și educaționale ale locuitorilor, și în special a cadrelor didactice. Ilustrativ în acest sens e discursul ținut de scriitorul Ion Canna la Plenara a IV-a a Sovietului Suprem al RSSM, la sfârșitul lunii mai 1945. El nota că la acel moment poporul Republicii – „afară de gazete, el pe ziua de azi n-are tipărită nici o carte de literatură artistică moldovenească. Și pentru ca scriitorii Moldovei să-și îndeplinească datoria lor de scriitori, eu rog guvernul Moldovei: să asigneze mijloace și să întărească editarea unei gazete literare săptămânale”.³⁶

O gazetă literară săptămânală a apărut la Chișinău abia peste un deceniu. Am menționat această rugămințe din două motive – pe de o parte, în pagina literară a cotidianului „Moldova Socialistă” erau publicate uneori și articole pe teme istorice,

³³ *Ibidem*, f. 89.

³⁴ *Ibidem*, f. 9.

³⁵ AO SP, Fond 51, inventar 3, dosar 272, f. 6v.

³⁶ „Moldova Socialistă”, 1 iunie 1945, nr. 108.

iar pe de alta, adresarea lui Canna arată penuria materialelor cu caracter literar (implicit cultural) pe piața presei, dar și a cărților. Fapt care era valabil și pentru producția cu caracter istoric.

În acest caz ar mai fi de adăugat că funcționarii Comisariatului pentru Învățământ nu și-au reevaluat atitudinea față de școlile moldovenești. Astfel, într-o notă din 28 octombrie 1945 se arată că fiecare școală din republică primea trei ziare de limba rusă – „*Molodeji Moldavii*”,³⁷ „*Iunâi lenineț*”³⁸ și „*Sovețkaia Moldavia*”.³⁹ În acest fel o sursă de informare accesibilă pentru cadrele didactice de la toate școlile în noul an de învățământ au fost ziarele de limba rusă, și nu cele de limba română.

Un articol important pentru predarea istoriei în școli a fost publicat în „*Moldova Socialistă*” la 31 martie 1945, nr. 65. Textul semnat de V. Ulianov avea titlul „*Despre învățarea istoriei în școli*”. Autorul făcea mai multe recomandări utile în privința didacticii istoriei. Recomanda folosirea materialelor ilustrative, expunerea temei pe puncte planificate din timp, folosirea unui limbaj accesibil pentru școlari ș.a., după care trecea la partea ideologică. El constata faptul că în Uniunea Sovietică „învățătorii de istorie, conducându-se după cartea stalinistă «*Cursul Scurt al Istoriei PC(b) Unional*», predau școlarilor materialul pe baza analizei și generalizării faptelor, îi aduc înțelegerea marxistă-leninistă a istoriei”.⁴⁰ Din acest fragment rezultă că acest „*Curs Scurt*” constituia un ghid obligatoriu pentru toți învățătorii. Însă nu este clar cine și când ar fi avut ocazia să explice învățătorilor cum să predea istoria în limitele bolșevice, căci primul Congres al învățătorilor a fost organizat după încheierea respectivului an școlar, în august 1945.

Ulianov ilustra modul bolșevic de predare a istoriei pe exemplele revoluției franceze de la 1789, luptelor rușilor cu străinii, în timpurile lui Minin și Pojarski⁴¹ și a țăranului Susanin⁴² ș.a.:

Învățătorii de frunte din școlile mijlocii, la predarea istoriei, folosesc pe larg în practică analogiile și contrastele. Așa, învățând revoluția burgheză din Franța din vacul XVIII, ei își dau toată atenția ca școlarii clasei a 8-a să însușască caracterul de clasă al revoluției burgheze. Pentru aceasta ei citează școlarilor legile temeinice date de burghezia franceză după venirea ei la putere și le potrivesc cu mărețele legi cu adevărat democratice date de puterea sovetică după revoluția socialistă din Octombrie. Învățătorii pun față în față anumite articole ale unor așa documente ca /Declarația drepturilor omului și cetățeanului/ și /Declarația drepturilor truditului și norodului exploatat/, potrivesc capitolele constituției burgheze din 1791 cu marea Constituție Stalinistă.

³⁷ „*Tineretul Moldovei*”.

³⁸ „*Tânărul leninist*”.

³⁹ „*Moldova Sovietică*”. Vezi AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 242, f. 38.

⁴⁰ „*Moldova Socialistă*”, 31 martie 1945, nr. 65.

⁴¹ Conte Pojarschi și Minin care provenea dintr-o familie de negustori, au organizat în aprilie 1612 o armată cu care au reușit să elibereze în luna august a aceluiași an Moscova de garnizoana poloneză.

⁴² Personaj legendar, care în anul 1613 ar fi condus intenționat greșit un corp de armată poloneză în păduri, ca să nu găsească reședința țarului. După ce ar fi înțeles că au fost amăgiți, militarii l-ar fi ucis sălbatic. Ca și Minin și Pojarski, e considerat erou național în Rusia.

Pilde strălucite de educație comunistă la lecțiile de istorie arată unii învățători. Lecțiile lor se caracterizează nu numai printr-o înaltă organizare, dar ele sunt pilde de educația unor viitori patrioți ai Patriei noastre mari. Școlarii ascultă cu multă băgare de samă povestirile despre eroicele isprăvi de vitejie ale norodului rus în trecut și ale patrioților sovietici în zălele marelui război pentru apărarea Patriei împotriva barbarilor germano-fașiști.

În veacul XVII așa patrioți au fost Minin și Pojarski, care au organizat norodul la luptă împotriva intervențiilor străini. Ei au dat o mare parte din averea lor pentru organizarea puterii de apărare împotriva cotropitorilor și au chemat întreaga populație să facă același lucru. Norodul a răspuns în unanimitate la această chemare și sub conducerea lor și cu eforturile tuturor au pornit împotriva cotropitorilor străini. Un loc slăvit și de cinstă în această luptă aparține țăranului patriot Ivan Susanin, care noaptea, în ger și pe furtună, a părăsit familia sa, atragând pe dușmani într-o pădure deasă. Povestirea despre Susanin, despre chinurile sălbătice la care a fost supus de către dușmanii de vacuri ai norodului rus - panii poloneji, este un mare instrument de educație pentru patrioții tineri ai țării noastre.

Paradoxal dar după exemplele ce le-a dat, Ulianov a recunoscut în treacăt existența problemei manualelor școlare, la care ne-am referit mai sus:

Cei mai buni învățători de istorie din școlile noastre caută mijloace cum să iasă din starea grea, stărnită din pricina lipsei cărților și literaturii îndestulătoare pentru învățători, a ilustrațiilor și hărților. În lucrul lor practic ei înfăptuiesc îndrumările lui Lenin despre educația tineretului pe baza unor pilde și fapte vii.

Este de neînțeles cum putea un cadru didactic basarabean să predea o materie ce nu o cunoștea, fără a avea manuale. În lipsa acestora, Ulianov recomanda, în scopul educării patriotismului sovietic, povestirea biografiei „comandanților staliniști” – Jukov, Vasilevski, Rokossovski, Konev, Cerneahovski, Batunin ș.a.

Ultimele teme la care se atrăgea atenția erau cele două războaie mondiale:

Trebuie de atras atenția școlarilor și învățătorilor asupra învățării primului război imperialist, pricinilor înfrângerii țarizmului și mersului marelui război pentru apărarea patriei, după cartea tovarășului Stalin. Din războiul pentru apărarea patriei școlarii trebuie să știe fapte concrete și să tragă încheieri, să nu însușască materialul în chip mecanic, ci să-i dea o bază cuvenită, ținându-l astfel minte.⁴³

Este necesară o remarcă față de temele date ca exemplu de Ulianov. Acestea țineau de războaie și revoluții și erau tangente cu istoria Rusiei. Iar în cazul în care era o temă ca Revoluția franceză de la 1789, pedagogilor le era propusă analogia cu

⁴³ „Moldova Socialistă”, 31 martie 1945, nr. 65.

Revoluția din octombrie 1917. Rămâne o necunoscută în ce măsură textul lui Ulianov a servit drept ghid pentru învățători și în ce măsură era aplicabil, dacă nu existau manuale.

Mai multe sugestii privind direcțiile ce urmau să fie accentuate în expunerea diferitor momente ale istoriei apar în articolele tematice ce au fost publicate în „Moldova Socialistă” și „Țăranul Sovietic”. De exemplu, în numărul din 21 iunie 1945 al ziarului „Țăranul Sovietic” a apărut un studiu semnat de istoricul N. Berezneakov, „Voievodatul Moldovei în vremea lui Alexandru cel Bun”. În text era remarcat faptul că în timpul lui Bogdan I „moldovenii luptau pentru neatârnarea lor umăr la umăr cu slavii”.⁴⁴ Astfel era sugerată apropierea din cele mai vechi timpuri dintre moldoveni și slavi, care ulterior a continuat cu relațiile moldo-ruse la care ne vom referi mai jos. Relevant în acest sens e că la 17 august 1945, în deschiderea Congresului I al învățătorilor, a fost citit referatul „Sfârșirea luptei de veacuri a noroadelor slave împotriva agresiilor germane”. Era trasată astfel linia de la primele conflicte dintre slavi și germani până la Al Doilea Război Mondial, care era un punct culminant și un deznodământ al luptei contra germanilor.

Germania a apărut ca protagonist în mai multe evocări istorice din paginile ziarelor. De exemplu intrarea armatelor ruse în Berlin la 1760, deși nu avea legătură cu lupta de clasă, avea o directă conexiune cu Al Doilea Război Mondial. Autorul textului a reușit să conecteze evenimentul atât cu revoluția de la 1789, cât și cu Armata Roșie:

Armata rusă a fost o armată unitară, monolită, a unui stat mare, deatâta că armata era alcătuită din voinici – minunați oameni ruși... Războiul Rusiei cu Fridrih II a fost un război din epoca feudalizmului. Revoluția burgheză franceză a dat naștere unei sisteme noi de ducerea războiului. Dar Suvorov a întrecut această sistemă nouă prin strategia, tactica și educația oștilor.⁴⁶

Marea revoluție socialistă din Octombrie a adus cu sine o schimbare radicală în sistemul, organizarea și educarea armatei. Armata Roșie este cea mai bună armată din lume.⁴⁷

Într-un alt articol era descrisă încercarea Germaniei de a atrage România de partea sa după începutul Primului Război Mondial. Prețul oferit de Berlin era „Basarabia legată cu Rusia printr-o unitate de veacuri”. Dar aceasta nu era decât un șiretlic – „totuși, nemții aveau de gând să înșele pe colegii lor români. Guvernul german întocmea planuri secrete despre cucerirea Basarabiei”. Motivul principal era necesitatea controlului asupra căii ferate München-București-Chișinău-Odesa,

⁴⁴ „Țăranul Sovietic”, 21 iunie 1945, nr. 15.

⁴⁵ Rusism folosit în locul cuvântului „agresiune”.

⁴⁶ La acea vreme deja apăreau multe neconcordanțe ideologice, glorificarea istoriei Rusiei având superioritatea în fața luptei de clasă. Logic ar fi fost ca o armată ce reprezenta interesele țării să nu fie idealizată față de o armată revoluționară.

⁴⁷ „Moldova Socialistă”, 11 octombrie 1945, nr. 200.

care urma „să devină artera prin care să se scurgă în Germania bogățiile din Ucraina, Basarabia, precum și din România”.⁴⁸ Originală era și explicația privind cauzele înfrângerilor României după intrarea în război – „agenții germani au pătruns și în armata română”.

Dacă în primul caz la care ne-am referit, scopul comparațiilor a fost de a arăta superioritatea armatei ruse și ulterior a celei formate după octombrie 1917, în cel de-al doilea text, autorul, într-un fel, apăra interesele României în fața vicleșugului german. În realitate, însă, scopul textului era de a arăta că Basarabia a fost propusă pe ascuns României, deși era „legată de veacuri de Rusia”.

Pe lângă aceste articole din presă, din care am menționat doar câteva, s-au desfășurat multe acte de comemorare pe scară largă, organizate de structurile de partid, având ca scop atât educarea patriotismului sovietic, cât și accentuarea ideii eliberării Basarabiei de sub turci de către un general rus.

La 16 septembrie 1945 în presă se anunța că Secția propagandă și agitație a Comitetului orașenesc Chișinău al PC(b)M organiza o săptămână (16-23 septembrie) „închinată aniversării a 200 de ani dela nașterea marelui comandant rus de oștiri M.I. Kutuzov”:

În toate așezămintele și întreprinderile din capitală, în școlile începătoare, mijlocii și superioare, se vor petrece convorbiri, se vor citi lecții și referate și vor fi organizate serate literare pe teme: „Rolul lui M.I. Kutuzov în eliberarea Moldovei de sub jugul turcesc” și „Kutuzov – marele comandant rus de oștiri”.

Pe lângă acestea, urmau să fie organizate manifestări-serate la Institutul Pedagogic, la Institutul Agricol, la Conservatorul de Stat și la cabinetul de partid din Chișinău.⁴⁹

Majoritatea textelor publicate, referatelor citite și manifestărilor organizate aveau în centru sau ca punct de pornire evenimente care țineau de istoria Rusiei. Din cele câteva exemple arătate mai sus rezultă schema propusă publicului larg - Moldova a avut de timpuriu contact cu slavii, cu care a luptat alături, din jugul turcesc Moldova a fost eliberată de Rusia, iar în timpul Primului Război Mondial, Basarabia fusese promisă României de diplomația germană, care nu era sinceră și care de fapt își dorea Basarabia pentru sine.

Concluzii

În baza documentelor citate și a articolelor din ziare, care de multe ori au confirmat cele cunoscute mai detaliat de funcționarii de partid din corespondența internă, anul școlar 1944-1945 a fost o nereușită pentru administrația sovietică. Deși ponderea școlilor moldovenești deschise era mai mică în comparație cu procentul românilor basarabeni, ele nu au fost suficient de asigurate cu manuale

⁴⁸ „Moldova Socialistă”, 3 noiembrie 1945, nr. 217.

⁴⁹ „Moldova Socialistă”, 16 septembrie 1945, nr. 183.

școlare (clasele V-X, în ianuarie 1945 deloc), învățătorii nu erau remunerați la timp, vina pentru nereușite era atribuită administrației locale. Îndeplinirea planului de editare a manualelor de istorie nu a fost realizată decât către începutul anului școlar 1946-1947. În acestea, istoria nu mai reflecta trecutul Basarabiei sau al României, ci prezenta o istorie a popoarelor URSS în care însă rolul central l-a jucat poporul rus. În mai multe articole apărute în „Moldova Socialistă”, trecutul Moldovei/Basarabiei era prezentat în conexiune cu lupta dusă în comun alături de slavi și apoi ruși în evul mediu, iar în epoca modernă și contemporană Rusia apărea în ipostaza de mare putere protectoare și eliberatoare a basarabenilor.

Anexe

Anexa nr. 1: Rețeaua de școli din RSSM în primul semestru al anului de studii 1944-1945

	Primare	De șapte ani	Medii	Total
Moldovenești	1097 ⁵⁰	175	18	1290
Ruse	358	46	19	418
Ucrainene	46	24	2	72
Total	1496	245	38	1730
Pentru comparație:				
În anul 1940-1941	1256	545	96	1897

Sursa: AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 268, f. 1, 43.

Anexa nr. 2: Numărul elevilor RSSM în primul semestru al anului de studii 1944-1945

Clasele	Moldoveni	Ruși	Ucraineni
I-IV	228573	57150	8679
V-VII	16037	4894	1911
VIII	364	438	31
IX	110	202	26
X	45	115	19

Sursă: AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 268, f. 2-3.

⁵⁰ În cadrul acestora activau 1.280 de învățători (972 moldoveni și 308 ruși), din care 129 predau istoria (98 la școlile moldovenești și 31 la școlile ruse). Vezi AOSP, Fondul 51, inventar 3, dosar 270, f. 13.

Direcția școlilor primare și medii ale Comisariatului Norodnic pentru Învățământ al RSSM
t. Hvalov⁵¹

NOTĂ EXPLICATIVĂ

pe marginea programului la istorie în anul de studii 1944-1945

În anul de studii 1944-45 elevii claselor III și IV ale școlilor RSS Moldovenești vor studia istoria popoarelor URSS.

Studierea istoriei începe cu clasa a III-a din semestrul al II-lea, cu câte trei ore pe săptămână. În total 48 de ore până la tema „Imperiul nobiliar din secolul al XVIII-lea”. Programul alocă istoriei în clasa a III-a 48 de ore, iar în clasa a IV-a 31 de ore. E necesar ca materialul de la istorie pentru clasele III și IV să fie lucrat în clasa a IV-a în 81 de ore, cu lăsculul de 3 ore pe săptămână în primul semestru și două ore [pe săptămână] în al doilea semestru].

În clasele V-X istoria, în anul de studii 1944-45, se predă fără modificări, conform ogramului Comisariatului norodnic pentru Învățământ.

În clasele VIII-X se studiază istoria timpurilor noi și istoria popoarelor URSS.

În clasa a VIII-a în prima jumătate a anului se studiază istoria modernă⁵² conform ogramului, iar în al doilea semestru istoria popoarelor URSS.

În clasele IX-X în prima jumătate se studiază istoria URSS, iar în a doua jumătate istoria modernă.

Distribuirea aproximativă a materiei din programul pentru clasa a IV-a

1. Introducere..... 1 oră
2. Patria noastră în trecutul îndepărtat..... 2
3. Statul kievian..... 8
4. Cucerirea mongolă din sec. al XIII-lea..... 3
5. Cum s-a format statul rus..... 2
6. Extinderea statului rus..... 4
7. Războaiele și revoltele țărănești din secolul al XVII-lea..... 5
8. Rusia în secolul al XVIII-lea – imperiu al negustorilor și latifundiarilor..... 5
9. Rusia țaristă în prima jumătate a sec. al XIX-lea..... 7
10. Dezvoltarea capitalismului în Rusia țaristă..... 6
11. Prima revoluție rusă..... 3
12. A doua revoluție rusă..... 3
13. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie în Rusia..... 6
14. Intervenția militară și războiul civil..... 6
15. Trecerea la activitatea pașnică de restabilire a economiei țării..... 3
16. URSS – țara victoriilor socialismului..... 3
- Recapitulare – 4
- [În total:] 81 de ore

ursa: AOSP, Fond 51, inventar 2, d. 148, f. 26v.

Numele e scris de mână.

În original „нового времени”.

**Anexa nr. 4: Aprovizionarea cu manuale de istorie a școlilor din RSSM
în anul de studii 1944-1945**

Denumirea manualelor	Școlile moldovenești				Școlile ruse			
	Erau în 1944	Primite și editate	Rămâne de editat după plan	Total	Erau în 1944	Primite și editate	Rămâne de editat după plan	Total
Clasa a IV-a.	41.200 elevi				10.500 elevi			
Manualul de Istorie	-	-	50.000	50.000	-	-	-	-
Clasa a V-a. Istoria lumii vechi pentru clasele V-VI	16.000 elevi				4.700 elevi			
	-	-	20.000	20.000	600	1.300	-	1.900
Clasa a VI-a.	7.200 elevi				2.500 elevi			
Manualul de Istorie a Evului Mediu cl. VI-VII	-	-	5.000	5.000	297	-	400	697
Clasa a VII-a ⁵³	3.380 elevi				1.550 elevi			
Clasa a VIII-a.	800 elevi				800 elevi			
Istoria Nouă (I) și Istoria URSS (I)	-	-	4.000 și 4.000	4.000 și 4.000	0 și 700	595 și 0	1000 și 100	1595 și 1700
Clasa a IX-a. Istoria URSS (II) ⁵⁴	250 elevi				450 elevi			
	-	-	1.000	1.000	-	100	400	500
Clasa a X-a. Istoria nouă (III) și Istoria URSS (III)	110 elevi				270 elevi			
	-	-	-	-	50 și 0	655 și 100	-	705 și 110

Sursa: AOSP, Fond 51, inventar 3, dosar 274, f. 118-120.

**Anexa nr. 5: Manualele apărute sub egida Editurii de Stat a Moldovei
în anii 1945-1946⁵⁵**

Clasa	Denumirea	Autor/ redactor	Anul	Dat la tipar
IV	Istoria Uniunii RSS Cursul scurt	A.V. Șestakov	1946	17.IV.1946
V-VI	Istoria lumii vechi	V.A. Mișulin	1945	3.VII.1945
VI-VII	Istoria vacurilor mijlocii	E.A. Kosminskii	1946	26.XI.1945
VIII	Istoria nouă 1789-1870	A.V. Efimov	1946	23.V.1946
	Istoria Uniunii RSS	Sub red. A.M. Pankratova	1946	4.VII.1946
IX	Istoria Nouă 1870-1918	I. Galkin, L. Zubok, F. Notovici, V. Hvostov	1946	27.IX.1946
	Istoria Uniunii RSS (II)	Sub red. A.M. Pankratova	1946	19.VI.1946

⁵³ Lipsește rândul cu numărul manualelor. Explicația posibilă e că manualele erau comune pentru clasele VI-VII.

⁵⁴ În tabel lipsește mențiunea manualului „Istoria Nouă (II)”.

⁵⁵ Aceste manuale pot fi consultate în Arhiva Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova. Aducem mulțumiri colaboratorilor acestei instituții pentru că ne-au facilitat accesul la ele.

Anexa nr. 6: Unicele referiri la România și Basarabia în manualele sovietice de istorie din anii 1945-1946

1) Manualul de clasa a IV-a – Istoria Uniunii RSS. Cursul Scurt, sub redacția lui A. Șestakov, editat în 1946.

Din paragraful „Cucerirea Finlandei și a Basarabiei”

(P. 101) *Peste trei ani Alexandru a reușit să cucerească de la Turcia Basarabia – regiunea dintre Prut și Nistru cotoplită de Turcia.*

Din paragraful “Formarea noilor republici Sovietice”

(P. 274) *Încă în anii războiului civil România a cotoplit Basarabia Sovietică. Țoșierii mari români – boierii asupreau aspru locuitorimea ei. Noroadele Basarabiei și a Bucovinei vecină cu dânsa n-au încetat lupta pentru libertate. Țichisorile românești erau peste pline de luptători pentru eliberare. Guvernul sovietic a cerut dela România eliberarea Basarabiei și Bucovinei și întrebarea despre pământurile acestea a fost dizlegată pașnic. Basarabia și Bucovina au devenit sovietice. Basarabia s-a unit cu Moldova Sovietică. S-a creat RSS Moldovenească.*

2) Manualul de clasa a IX-a – Istoria Nouă. 1870-1918, sub redacția lui V. Ivostov și L. Zuboc, editat în 1946.

Din paragraful „Întrarea României în război și zdrobirea ei”:

(P. 171) *O mare parte a României și capitala ei București au căzut în mâinile nemților și ale aliaților lor. Anglia și Franța, n-au împlinit făgăduiala lor de a da ajutor României printr-o ofensivă de la Salonic asupra Bulgariei.*

...Rusia a trimis pe frontal roman câteva corpuri de armată, care au oprit ofensiva vrăjmașului pe râul Siret. În acest chip armele rusești au trebuit să atace frontal lor și așa urieș cu încă 500 km.

(P. 187) Pe harta cu Estul Europei în anii 1917-1918 Basarabia era hașurată cu diagonală de la dreapta la stânga și era explicat – „Teritoriul Basarabiei ocupat de România în 1918”.